

מבוא

הקדמה

משפטי נירנברג, הם מהאירועים המכוננים של המאה ה-20 לאחר מלחמת העולם השנייה והשואה, והתרחשו כהמשך ישיר להן. משפטי נירנברג נחשבים למשפטים הבינלאומיים הראשונים בהיסטוריה וה-International Military Tribunal (IMT), הגוף שהיה אחראי על קיום המשפטים, היה לחלוף בתי הדין הבינלאומיים (Reha, 2008). כ-24 בכירים במשטר הנאצי עמדו בפני חבר שופטים ממדינות בעלות הברית, כשצוות התביעה במשפטים חשף לעולם את הזוועות הקשות ופשעי המלחמה האכזריים שביצעו הנאצים במהלך המלחמה. כ-19 מהנאשמים הורשעו בדין, כ-12 מהם הוצאו להורג בתלייה, והשאר נענשו בתקופת מאסר שנעו מ-10 שנים ועד מאסר עולם. משפטי נירנברג היוו פתח לכינון אמנות משפט בינלאומיות, שהידועה בהם היא "עקרונות נירנברג", שאומצה על ידי האו"ם ב-1950. האמנה אפשרה את כינוסם של טריבונלים בינלאומיים נוספים כנגד פושעי מלחמה בשנות ה-90 של המאה ה-20, והובילה לייסודו של בית הדין הפלילי הבינלאומי בשנת 2002 (Smith, 2012).

אחד העקרונות

המשמעותיים ב"עקרונות נירנברג" הינו העיקרון הגורס כי "לכל אדם המואשם בפשע על פי הדין הבינלאומי יש זכות למשפט הוגן על פי העובדות והדין". הכלל הזה לא היה ברור מאליו טרם הסתיימה מלחמת העולם השנייה. דעת הקהל, הציבורית והפוליטית, במדינות בעלות הברית בשנים אלו, נטתה לדרוש את הוצאתם המיידית להורג של פושעי המלחמה ומנהיגי מדינות הציר, ללא משפט וללא דין. לפיכך, החלטתם של מנהיגי בעלות הברית ב-1945, להעמיד את פושעי המלחמה הנאציים לדין, הלכה כנגד הדעה הרווחת בציבור, אך התבררה כחשובה וכבעלת משמעויות היסטוריות.

ההוויה הישראלית-יהודית

מעמידה את ערך זיכרון השואה ופשעי הנאצים במקום גבוה. טקסי הזיכרון הממלכתיים ברחבי הארץ, מגוון היצירות שנעשו בנושא, משלחות בני הנוער לפולין, פרויקט גביית העדויות ומפעל ההנצחה יעידו על כך. אך האם זכר השואה ולקחיה, בדגש על הלקחים ממשפטי נירנברג, מהדהדים בציבור הישראלי גם ברמה האקטואלית? בשנים האחרונות, חשדות כבדים לפשעי מלחמה עולים וצצים במדינות השכנות למדינת ישראל. לכן חשוב בעינינו להכיר ולהעריך את העמדה המוסרית של אזרחי ישראל כלפי מקרים אלו ואחרים. אנו מעוניינים להבין האם לאור זיכרון השואה ולקחי נירנברג, נבדלים עמדותיהם של ישראלים צעירים, בני הדור השלישי לניצולי השואה וגם אלו שאינם, מעמדותיהם של הציבור והמנהיגים במדינות בעלות הברית טרם סיום מלחמת העולם השנייה. סוגיה זאת אינה זכתה עד עתה להתייחסות אקטואלית בשדה המחקר של השואה והזיכרון במדינת ישראל, ובעקבות כך מחקרנו נדרש אליה.

סקירת ספרות

הדרך אל משפטי נירנברג

בכדי להבין טוב יותר את התפתחותם של עקרונות נירנברג, ובעיקר את התפתחותו של העיקרון ה-5 המדבר על זכותם של נאשמים בפשעי מלחמה למשפט הוגן, עלינו לגשת ראשית כל

ולבחון את ההיסטוריה של המשפטים. עלינו לבחון כיצד התעצב הרעיון כי יש להעמיד את בכירי מדינות הציר, ובראשם הבכירים הנאציים, בפני בית דין בינלאומי, ומה היה האקלים סביבו התפתחו רעיונות אלו. רעיונות אלו.

הקמת בית הדין הבינלאומי והבאת הפושעים הנאצים לדין באמצעות הליך משפטי מסודר, החל לקרום עור וגידים כבר בשנת 1943, אך דרך ארוכה נכונה לו עד שהתממש לבסוף הלכה למעשה. מאמריהם של כוכבי (1992), מארוס (1998) סמית' (Smith, 2012), בלוקסהם (2002) והירש (Hirsch, 2008) שופכים אור על התהליכים שהובילו בסופו של דבר אל קיום המשפטים וכן על תגובת הציבור אליהם.

בין החוקרים קיימת הסכמה כי מבין בעלות הברית, היחידה שקראה באופן מתמשך להקמת בית דין בינלאומי ולשפיטתם של מנהיגי גרמניה הנאצית, הייתה ברה"מ. שר החוץ הסובייטי, ויאצ'סלב מולוטוב, היה מהראשונים להצהיר כי הוא דורש "מבתי המשפט של הדין הבינלאומי המיוחד להעניש, במלוא חומרת הדין הפלילי, כל אחד ואחד ממנהיגי גרמניה הפאשיסטית, אשר במהלך המלחמה נפלו לידי המדינות הלוחמות נגד גרמניה ההיטלראית" (מארוס, 1998). הירש (Hirsch, 2008) העמיק במאמרו על התרומה המכריעה של בריה"מ לעיצוב המשפטים. הירש מציין את המשפטן הסובייטי ארון טראינין, כהוגה הרעיון של האשמת הנאצים ב"פשעים כנגד השלום", שהוכנס לבסוף כסעיף מרכזי בכתבי האישום שהוגשו לבית-הדין הבינלאומי בנירנברג. יחד עם זאת, מראה הירש בבירור כי במוסקבה סברו כי המשפטים צריכים להתקיים בסגנון "משפטי ראווה", כפי שהיה נפוץ בימי השלטון הסטליניסטי בברה"מ. כמו כן, ביקשו הסובייטים לטשטש את פשעי המלחמה שהם עצמם ביצעו, ולהכיל את עקרונות נירנברג על פושעי המלחמה של מדינות הציר בלבד. לעומת הסובייטים, בריטניה,

בראשותו של ראש הממשלה וינסטון צ'רצ'יל ושר החוץ אנטוני אידן, התנגדה נחרצות לרעיון בית הדין. צ'רצ'יל ואידן סברו ש"אשמתם של הנאצים הבכירים כה ברורה, עד כדי הפיכת המשפט למיותר, וכן שהמשפט עלול לספק קרקע לתעמולה עבור אותם נאצים" (Bloxham, 2002). במקום זאת הציעו הבריטים כי את הפושעים הנאציים המקומיים בארצות הכבושות יש לשפוט בבתי דין מקומיים, ואילו לגבי בכירי ומנהיגי מדינות ציר, הציעו הבריטים כי כאשר ייתפסו יש להעמידם בפני בית דין שדה שיעמת את זהותם ומיד לאחר מכן יוציא אותם להורג ללא משפט (Smith, 2012).

האמריקאים מצידם, נטו לאורך השנים

בין שתי העמדות, זאת הקוראת למשפט וזאת הקוראת להוצאה מיידית להורג. מצד אחד, 1943 הכריז נשיא ארה"ב פרנקלין רוזוולט כי "סיומה המוצלח של המלחמה חייב יהיה לכלול הסגרתם של פושעי מלחמה לידי האומות המאוחדות" (מארוס, 1998). מן הצד השני, שר האוצר בממשל רוזוולט, הנרי מורגנטאו הבן, הציע ב-1943 חלופה הקוראת להוציא את בכירי מדינות הציר להורג באופן מייד, וכן לחסל את כוחה התעשייתי של גרמניה ולהפוך את העם הגרמני ל"אאוכלוסיה חקלאית המורכבת מבעלי קרקעות זעירים" (מארוס, 1998). הצעה זאת דיברה על מעין עונש קולקטיבי שנועד למנוע מהגרמנים להפר את השקט העולמי פעם נוספת. תוכניתו של מורגנטאו, שדלפה לעיתונות ב-1944, זכתה לביקורת ציבורית חריפה (כוכבי, 1998), אך אומצה על ידי רוזוולט לזמן מה (מארוס, 1998). נראה כי תוכנית מורגנטאו שיקפה הלך רוח מסוים בקרב הציבור האמריקאי. תוצאותיו של סקר "גאלופ" שנערך בשנת 1942 (Fitchelberg, 2009) העלו כי רק 1% מהאמריקאים תמכו ברעיון לשפוט את אדולף היטלר בפני בית משפט, באם ייתפס חי. כש-39% חשבו כי יש להוציאו להורג באופן מייד